

**Büyükşehir Belediye Sistemi ve Yerel Siyaset  
Üzerine Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof.  
Dr. Kemal Görmez İle Röportaj**



1958 yılında Kayseri/Develi’de doğdu. 1981’de Ankara Sosyal Bilimler Fakültesinden mezun oldu. 1983 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisansını tamamladı. 1989 yılında Yerel Demokrasi ve Türk Belediyeciliği üzerine doktorasını tamamlayarak Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilimdalı doktora programından mezun oldu.

1993’den itibaren Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi’de çeşitli idari görevler yaptı. Yerelleşme, Çevre Sorunları ve Yerel Demokrasi üzerine kitapları olan Prof. Dr. Kemal Gör-

mez'in çok sayıda makalesi ve tebliği de bulunmaktadır. İçişleri Bakanlığı, Dünya Bankası ve Başbakanlık bünyesinde yürütülen projelerde danışmanlıkları ve proje yöneticilikleri bulunan Prof. Dr. Kemal Görmez halen Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümünde öğretim üyeliğine devam etmektedir.

Büyükşehir belediye sistemi ve yerel siyasete ilişkin sordüğümüz sorulara Sayın Görmez'in verdiği yanıtlar ile sizi baş başa bırakıyoruz:

***Türkiye'de yerel yönetimlerin evrimini işlevsellik açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?***

Türkiye'de yerel yönetimler, merkezi idarenin yürütmediği/yürütemediği bazı hizmetleri gerçekleştirmek amacıyla kurulmuş birimlerdir. Bu haliyle batıdaki örneklerine çok da benzemezler. Merkezi idarenin taşradaki uzantıları biçiminde işlev görmüşlerdir. Görevleri de gelirleri de dolayısıyla özerklikleri de hep sınırlı biçimde kalmıştır. 1980 sonrasında görev ve gelirlerinde kısmi artışlar görüldüyse de yerel yönetim felsefe ve ruhuna uygun gelişmeler yaşanmış sayılmaz. 2000 sonrası reformlarda özellikle belediyelerin görevlerinde bir kısım artış daha yaşanmış, ancak daha sonraki düzenlemeler yerel yönetim yapısında bir karmaşaya yol açmıştır. Türkiye'de kamu hizmetlerinin sunulmasında halen merkezi devletin payı daha yüksektir. Sağlık, eğitim, sosyal hizmet gibi alanlar genel olarak merkezi idarene kontrolündedir. Planlama hizmetlerinde dahi yeniden merkeziyetçilik yaşanmaktadır. 6360 ise yerel de merkeziyetçiliği gündeme getirmiştir. Kısacası yerelleşme açısından eski merkeziyetçi hastalığımızdan kurtulabilmiş değiliz.

***Yerel yönetimlerimiz Batılı örneklerinde olduğu gibi yerel kamu hizmetleri ve yerel demokrasi açısından beklentileri karşılayabilecek nitelikte mi?***

Kesin olarak hayır. Hizmet paylaşımı açısından batıdan çok farklı bir konumdayız, gelir paylaşımı açısından da aynı. Yerel yönetimlerin öz gelirleri paylardan daha düşük durumda. Yani

merkeze bağımlı. Yerel demokrasi açısından beklentileri karşılaması bir yana bu amaçtan uzaklaşma yönünde eğilimler de gözlenmektedir. Yerel demokrasi için mevcut parti ve seçim sistemlerinin değişmesi gerekli önkoşuldur. Bunun dışında vatandaş katılım kanallarının açılması zarureti vardır. Diğer yandan belediye ve diğer yerel yönetim organlarının seçimi ve görevden alınması ile ilgili düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Tabidir ki mali özerklik olmadan yerel demokrasiden de bahsetmek mümkün değildir.

*“Kent havası özgür kılar” anlayışından yola çıkarak, Türkiye’de kentlerin bireyleri özgürleştirdiğini ve insan doğasına uygun geliştiği söylenebilir mi?*

Anılan özdeyiş ortaçağ kentleri için geçerlidir. Sanayi devrimi sonrasında batı kentleri de özgürlük alanı olmaktan çıkmıştır. Daha sonraki yıllarda bazı batı kentleri yaşanılır hale gelmiştir diyebiliriz. Türkiye kentleşmesi baştan beri sorunludur. Ancak giderek ticari kapitalizmin tüketim mekanlarına dönüşmesi ilave sorunlar da yaratmaktadır. Halen gecekondular sorunları dahi çözülmezken, çöken kent mekanları da yenilenememektedir. AVM ve dikey büyüme hastalığı devam etmekte, kentlerde kuralsızlık egemen olmaya başlamaktadır. Kent doğasından koparılmıştır. Kent, insanını kapsayacak-kuşatacak bir kimliğe sahip değildir. Tüm bunlar birer kargaşa ve düzensizlik sebebidir.

*Yerel siyasetin gelişimini sağlıklı buluyor musunuz? Özellikle kentsel rantların üretilmesi ve dağıtılması süreçleri kentlinin lehine mi, yoksa aleyhine mi gelişmektedir?*

Türkiye’de yerel siyasetin önemini arttığını söylemek yanlış olmaz. Özellikle rantın yerel kayması bu iddiayı güçlendirmektedir. Türkiye’de yerel siyaset hiçbir zaman sağlıklı işlemedi. Yerel siyasette hemşehri grupları, kimlik siyaseti yapanlar diğer vatandaşlara göre hep daha etkili oldu. 1980 sonrası ise yerel siyaset rantın paylaşılması esnasında yürümeye başladı. Her kent rant üretir. Ama kentsel rantın, bu derece bazı çıkar gruplarının lehine yönlendirildiği başka bir ülke var mıdır bilmiyorum. Daha ötesi artık ülkede kentsel ranttan başka bir zenginlik kaynağı da kalma-

dı. Şu andaki kavga bu rantı kimin kontrol edeceği üzerine. Büyükşehir yasasında yapılan değişiklik de daha çok rantla ilgili zaten.

***Türkiye’de yerel yönetim sistemi 6360 sayılı yasa ile neredeyse kökten değişti. Türkiye bu değişime hazır mıydı?***

Büyükşehir yönetimi yerel demokrasiye uygun olduğu ölçüde gerekli bir yönetim biçimi. Ancak 3030 sayılı yasa bu açıdan antidemokratik unsurlar içeriyordu. Yeni yasa ile büyükşehir belediye başkanı daha da güçlenirken yetki alanı da çok genişledi. Yani yerel-kentsel rant neredeyse tek kişinin uhdesine bırakıldı. İlçe belediyeleri işlevsizleşti, ülkenin yarısında köy yönetimleri ve il özel idareleri kaldırıldı. Bu yerel yönetim açısından iyi bir hal değil. Türkiye bu değişime hazır mıydı diyorsunuz, bence soruyu “bu değişim gerekli miydi” diye sormak lazım. Bana göre bu değişim anlamsız. İl özel idareleri kaldırılrsa bile yapı böyle düzenlenmemeliydi. Büyükşehirler hantallaştı, kırsal alanın sorunları arttı, yerel demokrasi rafa kaldırıldı. Bu yapı yerel otoriterleşmeyi ortaya çıkartacak bir yapı.

***Türkiye’de son yıllarda “yerel özerklik” ve hatta “demokratik özerklik” kavramları çok tartışılıyor. Türkiye’nin yönetim gelenekleri açısından düşünüldüğünde “özerkliğin” sınırları nerede başlayıp nerede bitmelidir?***

Yerel özerklik demokrasi için olmazsa olmaz bir yapı. Ancak doğru tanımlamak gerekir. Ülkenin temel yasalarına aykırı olmak kaydıyla, organların bağımsız oluşması, bağımsız karar alabilme ve gelir kaynaklarına sahip olmaktır, özerklik. Bu bir idari tasarruftur ve zorunludur. Sınır ülkenin temel yasalarıdır. “Demokratik özerklik” kavramı zorlama bir kavramdır. Literatürde de karşılığı yoktur. Sanırım Anarko-liberal geleneğin konfederalizmi veya belediye sosyalizminden esinlenilmiştir. Bookchin’in belediye tasavvuruna uygun görülmektedir. Türkiye için bir karşılığının olduğunu düşünmüyorum. Kavram olarak özerklik zaten demokratik olmayı gerektirir ve demokrasinin de ön koşuludur. Kavram yanlış kullanılıyor bence.

***Kırsal alanların yeni büyükşehir modelinde mağdur olabileceği, kamu hizmetlerine erişimin sorunlu hale geleceği de yeni yasa çerçevesinde yapılan değerlendirmeler arasındadır. Bu konuda sizin düşünceleriniz öğrenebilir miyiz?***

Bu soruyu iki yönlü düşünebiliriz. Bazı bölgelerde büyükşehirin imkanlarının çokluğu kırsalın daha iyi hizmet almasına yol açabilir. Özellikle küçük coğrafyalarda bu mümkündür. Ancak genel için bu söz konusu değildir. Özellikle Konya, Mersin, Muğla gibi çok farklı özelliklerin bir arada bulunduğu illerde hizmetlerin etkinliği verimliliğinden bahsetmek çok zordur. Daha da ötesi bu yörelerde bazı hizmetlerin büyükşehirce verilmesi imkansızdır. Tarım ve hayvancılıkla ilgili alanlarda büyükşehir yönetimlerinin zorlanacağı aşıkardır. İl sınırları 400 km'ye varan büyükşehirlerde çöp ve çevre hizmetleri gibi pek çok hizmetin üretilmesi sıkıntılar yaratmaktadır. İtfaiye hizmetlerinde de benzeri zorluklar yaşanırken sadece yol asfalt çalışmalarında bazı iyileşmeler görülebilir.

***İlçe belediyeleri ile büyükşehir belediyesi arasındaki ilişkiler olması gereken düzeyde mi? Ne tür sorunlardan söz edilebilir?***

Büyükşehir yönetimi uygulamasının iki temel amacı vardır. Birincisi hizmette etkinlik, ikincisi demokrasi. Bu yasa ikisine de uygun değil. Büyükşehir uygulamalarında temel hizmet alanı ilçe olmalıdır. Etkinlik açısından da demokrasi açısından da doğrusu ilçe belediyesinin temel unsur olması. Büyükşehirin varlık sebebi, altyapı, su, kanalizasyon gibi ortak hizmetlerin gerçekleştirilmesi. Ama Türkiye'de böyle bir yapı kurulmamış. Büyükşehir belediyesi esas, ilçe belediyesi tali hizmet birimi olmuş. Diğer taraftan gelir açısından da büyükşehir aslan payını alır vaziyette. İlçe belediyeleri biri şube müdürlüğüne dönüşmüş durumda. İlçe ve büyükşehir belediyelerinin farklı siyasi partilerde olması halinde kayırmacılık ihtimalini artıran bir yapı da mevcut. Mevcut hal nerdeyse ilçe belediyeleri üzerinde bir büyükşehir vesayeti ortaya çıkarmış durumda. Sadece bir örnek vermek gerekirse, büyükşehir ilçe belediyelerinin tüm imar değişiklik ve diğer planları büyükşehir belediye meclisince onaylanmadan yürürlüğe giremiyor.

**30 ilde büyükşehir belediyeleri dev bütçeler ile belediyecilik yaparken, 51 ilde geleneksel belediyeciliğin devam ettirilmesi kamu hizmetlerinin sunumunda bir eşitsizlik durumu ortaya çıkarır mı?**

Bu başlı başına bir sorun zaten, Büyükşehir belediye yönetimine geçmenin kriterleri gözardı edildiğine göre, eğer imkansa neden her yer veya herkes faydalanmasın. Değilse neden büyükşehir yönetimine geçildi. Büyükşehir yönetimi için tek kriter var, il nüfusu. Böyle bir kriter anlamlı filan da değil. Aynı coğrafi bölgede eşit şartlardaki iki yerleşim yerinin ayrı hukuka dolayısıyla ayrı imkanlara sahip olması ülke adına üzücü. Dikkat edilirse bazı küçük illerin birleşme talepleri bile başladı. Ordu örneği gözler önünde. Şu anda Ordu'nun nüfusu giderek düşüyor üstelik. Van'ın Bitlis'e komşu mahallesi ile Bitlis'in köyünün ayrı imkan ve fırsatlara sahip olması kabul edilebilir bir şey değil.

**Özellikle "İstanbul odaklı" bir bölgesel kalkınma Türkiye'nin geleceği açısından büyük riskler ortaya çıkarır mı? Adem-i merkezîyetçi kentleşme politikalarına ağırlık verilmesi hem İstanbul'u hem de Türkiye'yi biraz olsun rahatlatmaz mı?**

Devlet politikalarının İstanbul'a ilişkin yanırları Doğu Marmara Projesiyle başladı. Yanlırlı hesapla İstanbul bir Megapol haline geldi ve yönetilemez durumda. Sakarya'dan Edirne'ye bir yerleşim birimi oluştu. Şimdi Trakya'nın tamamı kentsel alan haline getirilmeye çalışılıyor. Bu ilave 10 milyon civarında bir nüfus artışı demektir. İstanbul'un pek çok sorununu konuşabiliriz. Sadece trafik başlı başına bir keşmekeş. Pek çok İstanbullu günün 5-6 saatini yolda geçiriyor. Bu böyle devam edemez. Türkiye tüm bölgesel gelişme, kalkınma kentleşme politikalarını yeniden gözden geçirmek zorunda. Bu bütüncül bir politika olmak zorunda. Yirmi üniversiteyi aynı kente kurarak, aynı anda o kente bir ordu yerleştirerek, tüm büyük hastaneleri oraya yığarak, diğeri yandan da kırsal kalkınmayı destekleyemezsiniz.

**Zaman ayırdığınız için Yerel Politikalar dergisi adına çok teşekkür ederiz.**

**(Röportaj: Rıfat Karakoç)**